

ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ: ПРОБЛЕМА ПИТАННЯ

Все частіше критерієм результативності функціонування економіки стає економічне зростання. Найбільш конкурентоспроможною та ефективною визнається економіка тієї країни, у якій економічне зростання відрізняється відносною сталістю та супроводжується відповідною структурною трансформацією господарського комплексу і підвищенням якості його виробничих сил.

Для забезпечення та підтримки довгострокового зростання в країні та її регіонах необхідно чітко розуміти його природу, що можливо досягти тільки завдяки його якісній оцінці.

Проблема вибору ефективних методів оцінки економічного зростання залишалася і залишається центральним питанням світової науки. Ще в 1947 р. С. Кузнець у своїй праці «Вимірювання: розміри економічного зростання» [1] спробував систематизувати основні підходи до його оцінки, виявити проблеми та суперечності, що існують. Автор обґрунтував доцільність проведення комплексної оцінки, для чого в рамках першого підходу запропонував представити економіку держави як виробничу систему і надалі оцінювати її на всіх стадіях циклу виробництва: стадії обміну, розподілу, споживання, виробництва та накопичення. Другий підхід передбачав побудову моделі економіки, встановлення характеру взаємовідносин між її ключовими елементами і оцінку сталості її функціонування та зростання. Третій підхід базувався на визначенні ключових функцій, цілей і задач в рамках держави та оцінці економічного зростання з позиції готовності економіки усталено виконувати ці функції та досягати поставлених цілей та задач. В усіх випадках система індикаторів, які використовуються, була настільки універсальна, що дослідник міг користуватися нею з однаковим успіхом для оцінки економічного зростання будь-якої країни.

Сучасні питання методології дослідження економічного зростання розглядалися на міжнародній конференції «Старі та нові теорії зростання: дослідження проблеми» в м. Піза (2001 р.). Її основні результати узагальнив та систематизував у своїй книзі «Оцінка старих та нових теорій зростання» Н. Сальвадори [2].

Російські науковці О. Гранберг і Ю. Зайцева проблему економічного зростання розглядають з позицій якості економічного простору, його нерівномірного розвитку, збереження цілісності національної економіки в умовах виняткової просторової неоднорідності. Головним індикатором економічної динаміки на національному рівні вони визнають темп зростання ВВП, а на регіональному — темп зростання валового регіонального продукту (ВРП) [3].

Д. Чистилін розглядає проблему динаміки основних макропоказників з позиції нелінійних хвильових процесів. Інтегруючи елементи нелінійної фізики в теорію економічного циклу, науковець формулює межі сталого економічного зростання [4].

Наразі економічне зростання все частіше розглядається в світлі концепції сталого розвитку. Остання ж актуалізує його соціально-екологічні аспекти і потребує

переорієнтації поглядів на питання вибору критеріїв сталого економічного зростання та методів його оцінки. В цьому контексті зацікавленість викликає методологія дослідження, запропонована З.В. Герасимчук [5, с. 201–207]. Авторка проводить комплексну оцінку соціального, економічного та екологічного розвитку регіонів України та визначає інтегральний індекс сталого розвитку. Динаміку процесів, що відбуваються в регіоні, вона аналізує за допомогою середньорічних темпів зростання оціночних показників, а її узагальнену оцінку надає шляхом розрахунку інтегрального темпового індексу зростання за відповідний період. Такий підхід реалізується із застосуванням методу експертних оцінок та статистичних методів — індексного і середніх величин.

Як бачимо, інтерес завжди викликали і викликають оціночні критерії та індекси, які дозволяють не тільки охарактеризувати економічне зростання за певний період часу, але й провести з їх допомогою його порівняння з іншими періодами або з іншими країнами та регіонами. Ключовим питанням сучасної економічної теорії все так же залишається визначення характеру економічного зростання та критеріїв його сталості.

Отже, мета статті полягає у обґрунтуванні головних критеріїв сталості економічного зростання та виборі найбільш адекватного методу визначення його характеру.

Раніше для економічної науки традиційними поняттями при описанні динамічних процесів були «зростання виробництва», «приріст виробництва», «темпи приросту виробництва», «підйом», «спад», «стагнація». Так чи інакше, вони пов'язувалися зі зростанням виробництва в умовах циклічного розвитку економіки за рахунок оновлення основного капіталу. Однак, наразі уявлення про оціночні параметри економічного зростання змінилися по мірі трансформації змістового складу цього поняття.

Економічне зростання первісно трактували як довгострокове збільшення здатності господарства забезпечити все більш різноманітні потреби населення за допомогою все більш ефективних технологій і відповідних інституціональних та ідеологічних змін [6, с. 13].

Сучасна точка зору світової спільноти на проблему зростання виразилась появою такої категорії як «стале економічне зростання». Під ним розуміється збільшення обсягів виробництва суспільного продукту на основі розширеного відтворення та якісного удосконалення факторів виробництва при ефективному використанні ресурсів та збереженні природного середовища з метою найбільш повного задоволення економічних і соціальних потреб нинішнього та прийдешнього поколінь з урахуванням прогресивних стандартів життя людей [7].

На наш погляд, наразі економічне зростання все більше має корелювати з соціальними критеріями. Воно являє серйозну проблему розвитку суспільства, яка заслуговує на особливу увагу та оцінку. Його аналіз буде результативним лише якщо буде базуватися на підході, який передбачає дослідження взаємозв'язку між економічною, соціальною та екологічною складовими життєвої діяльності соціуму. Важливо також виявити і ступінь його сталості.

Традиційно економічне зростання розглядають за допомогою показників сумарного ВВП і ВВП на душу населення [8, с. 596]. Однак тепер уже недостатньо користуватись тільки цими індикаторами. В них є обмеження, про яке говорив С. Фішер, «...зміни у ВВП можуть недостатньо відбивати зміни на рівні існування домашніх господарств з трьох важливих причин. По-перше, ВВП є показником економічної діяльності, а для визначення добробуту людей більше підходить показник особистого споживання товарів та послуг, а не ВВП. По-друге, величина вільного часу, який має більшість людей, за останні роки значно збільшилась, і це зробило їх заможнішими, що, однак, не враховується звичайними показниками доходів. По-третє, заходи з охорони навколишнього середовища потребують витрат, які ніяк не враховуються в розрахунках ВВП» [9, с. 655].

Крім того, оцінка сталості динаміки цих показників потребує аналізу довгих часових рядів. Тривалість же нових умов господарювання дорівнює близько 20 років. Цього періоду поки недостатньо для констатації сталості зростання на основі ВВП, тому останній не слід розглядати як головний оціночний параметр. Наразі все більшу увагу привертають індекси динаміки виробництва і випуску товарів та послуг, рівня добробуту нації, показники ефективності виробництва. Одним з критеріїв сталості економічного зростання вважаються темпи зростання експорту [10]. Цікавим є і порівняння динаміки головних макроекономічних показників, наприклад, темпів зростання ВВП та темпів зростання населення.

С. Кузнець відзначає: «Подібно до того, як зростання організму вимірюється приростом ваги, росту і т.ін., зростання нації вимірюється приростом її добробуту і населення» [1, с. 11]. Тому використання у дослідженнях таких показників, як зростання населення та зростання його доходів є обов'язковою умовою об'єктивності оцінки. Однак слід пам'ятати, що рівень середньодушових доходів може відповідати різним моделям його розподілу. У двох країнах з однаковим рівнем доходів його фактичний розподіл може бути вкрай непропорційним.

Важливим свідомством сталості зростання крім збільшення реальних доходів на душу населення вважається тенденція підвищення долі збережень у структурі розходів населення [10].

На научній конференції з проблем економічного зростання, проведеної економічним факультетом МДУ, відзначалось, що наразі стале економічне зростання може розглядатися лише у випадку інновацій у межах відтворювального циклу, а не як зростання, що викликане кількісними змінами. Воно базується, перед усім, на відновленні людського, речового капіталу та технологій. Була також аргументована доцільність розмежування кількісної та якісної складових зростання. Одним з найпростіших способів оцінки змін останньої є визначення співвідношення загального темпу зростання і темпу зростання внутрішнього споживання первинних ресурсів [11].

Дослідженню якості економічного зростання присвячені роботи Л. Петкової [12, 13]. За її визначенням категорія «якість економічного зростання» має кілька рівнів відображення: якість факторів економічного зростання, якість створення товарів та послуг, якість управління економічним зростанням та якість життя населен-

ня [12]. Необхідною умовою успішного соціально-економічного реформування вона вважає безпосередню детермінованість рівня життя населення країни зі ступенем економічного зростання. На макроекономічному рівні вона визначає рівень якості економічного зростання за допомогою показників валового внутрішнього продукту, валової доданої вартості, чистого національного продукту, національного доходу тощо. Запропонований нею підхід щодо розрахунку якості економічного зростання країни дозволяє оцінити не тільки кількісні, але й внутрішні, інтенсивні характеристики загально-економічного процесу та його результатів.

Висока якість зростання може бути досягнута тільки за умови домінування науково-технічного прогресу, інвестицій та людського капіталу серед головних його факторів.

Необхідність визнання якісного економічного зростання пріоритетом сучасної економічної політики держави доводиться у праці К. Хубієва [14]. Автор відзначає важливість створення та реалізації державної програми зростання, основу якої складає модернізація виробництва, зміна соціально-політичної орієнтації суспільства, налагодження зв'язку між економічним зростанням та соціально-економічною динамікою.

Економічне зростання досить суперечливе за своєю природою, чим вище рівень соціально-економічного розвитку, тим серйозніше і глибше суперечності. Серед них слід окремо відзначити протилежну динаміку деяких індикаторів розвитку. Що, як коментує А. Селєзньов, «об'єктивно обумовлено та закономерно: зростанню виробництва у інтенсивній формі протистоїть його скорочення в екстенсивній формі; підвищення продуктивності праці передбачає зниження сукупних витрат на відтворення одиниці благ або послуг; зростання органічної побудови капіталу пов'язане зі зниженням долі «людського капіталу» у його загальній масі» [15]. У процесі економічного розвитку постійно нагадує про себе суттєве зниження виробництва у галузях, які не мають перспективи при переході до технологічного укладу. Ці економічні закони діють і сьогодні, і чим більше «відкритість» національної економіки, тим вони складніші. У зв'язку з чим питання вибору та обґрунтування критеріїв сталості економічного зростання стає досить проблематичним.

З нашої точки зору, розв'язати низку суперечностей у оцінці зростання дозволить вивчення економічної динаміки.

Проблеми економічної динаміки та її дослідження не нові. Динамічні ідеї у економічному аналізі використовувалися ще А. Маршалом, головним чином у його положеннях з приводу зростання і послідовності подій. Розуміння того, що навіть статична теорія не може бути повністю розроблена без чітко сформульованої динамічної схеми, просліджується і у працях Пола А. Самуельсона [16, с. 1526]. Міркування про природу економічної динаміки є у дослідженнях К. Жюльєра, У. Мітчелла, А. Шпітгоффа [16, с. 1531].

Необхідність використання у дослідженнях динамічної теорії обумовлена трьома обставинами. По-перше, більша частина макроекономічних показників пов'язані з іншими економічними величинами, які не належать одному й тому ж моменту часу, але мають

відношення до минулого або очікуваного майбутнього. По-друге, кожний елемент економічної системи залежить від стану інших, і, нарешті, ця теорія вирішує задачі, які є надзвичайно складними і не можуть бути вирішені простим додаванням динамічних уточнень до статичної теорії.

Наразі, без сумніву, цікавими є амплітуди коливання оціночних показників зростання. Як тільки вони починають знижуватися, у економічній системі виникає об'єктивна необхідність у змінах, які потрібні для підтримання її життєдіяльності. Найкращим чином описати їх можна за допомогою математичних функцій. Ці функції доцільно розглядати і як основу для визначення характеру зростання. Здійснити подібний аналіз можна за допомогою прийомів та методів економіко-математичних розрахунків, представлених у праці О.Г. Гранберга «Динамічні моделі народного господарювання» [17]. Згідно з цією методологією дослідження зростання проводиться на основі аналізу динаміки абсолютних приростів його оціночних показників. Особливе значення при цьому надається визначенню трендової моделі, що описує її найкращим чином.

На наш погляд, основні тенденції розвитку слід визначати за допомогою абсолютних ланцюгових приростів оціночних показників. Самі ж показники необхідно спочатку привести до цін базисного року з урахуванням індексу інфляції, а щоб надати математичного

оформлення тенденції її слід представити у вигляді функції показника, що вивчається, від часу.

Побудова трендової моделі передбачає низку етапів [17, с. 24–25].

На першому етапі за допомогою програмного пакета MS Excel будується декілька функцій тренда, які описують динаміку абсолютного приросту оціночного показника. Потім проводиться їх оцінка методами регресивного аналізу. Перевага надається тим функціям, які мають кращі значення формальних критеріїв: меншу суму квадратів відхилень, меншу остаточну дисперсію, більший коефіцієнт детермінації. «Краща» функція обирається шляхом порівняння цих значень.

Базовим критерієм оцінки якості трендової моделі визнається коефіцієнт детермінації R^2 , який є мірою, що дозволяє визначити, в якому ступені знайдена функція пояснює поведінку змінних величин, що оцінюються. Та функція, коефіцієнт детермінації якої найбільший, визнається моделлю тренду і слугує основою для визначення типу економічного зростання. Для її вибору використовуються, як правило, безперервні та диференційовані функції, кожна з яких описує певний тип економічного зростання. Так, лінійна функція описує зростання з постійним абсолютним приростом, показова або експоненціальна — зростання зі збільшеним абсолютним приростом і т.ін. (табл. 1).

Таблиця 1

Типи економічного зростання та їх основні трендові моделі*

Типи економічного зростання	Тип функції	Функція
I — інтенсивне зростання	— показова, — експоненціальна, — парабола другого порядку. — ступенева (при $b > 1$)	$y = a(1+b)^x$ $y = ae^{bx}$ $y = a + bx + cx^2$ $y = ax^b$
II — стає зростання	— лінійна	$y = a + bx$
III — повільне зростання	— лінійно-логіфічна, — ступенева (при $b < 1$), — парабола другого порядку (при $c < 0$), — гіпербола першого порядку, — гіпербола другого порядку.	$y = a + b \ln(x)$ $y = ax^b$ $y = a + bx - cx^2$ $y = a - \frac{b}{x}$ $y = a - \frac{b}{x} - \frac{c}{x^2}$

* Таблиця складена на основі систематизації матеріалу [17, с. 19–23].

Після вибору типу функції, що найкращим чином описує тренд, можна визначити характер економічного зростання. Пропонується наступна типологія зростання:

I-й тип — інтенсивне зростання — супроводжується збільшенням абсолютного приросту оціночного показника;

II-й тип — стає зростання — супроводжується відносно сталим абсолютним приростом оціночного показника;

III-й тип — повільне зростання — супроводжується зменшенням абсолютного приросту оціночного показника.

Отже, у процесі дослідження були визначені можливі критерії сталого економічного зростання. Головними з них визнані темпи зростання валового продукту, експорту, виробництва та випуску товарів та послуг, зростання населення та його доходів. Цікавим є і порівняння динаміки головних макроекономічних показників,

яке дозволяє виявити основні диспропорції у розвитку соціальної та економічної сфер. Обрано метод визначення характеру економічного зростання. Його перевага полягає в тому, що він базується на дослідженні амплітуд коливання абсолютних приростів оціночних показників і дозволяє зрозуміти довгострокову тенденцію їх поведінки. Знання ж головних тенденцій у динаміці макроекономічних показників дозволить вирішити проблему узгодження циклічних коливань у розвитку соціальної та економічної сфер.

Література

1. Kuznets S. Measurement: Measurement of Economic Growth // The Journal of Economic History.— 1947.— Vol. 7, Supplement: Economic Growth: A Symposium.— P. 10–34.
2. Old and New Growth Theories: an Assessment / Edited by Neri Salvadori.— Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2003.— 348 p.

3. Гранберг А., Зайцева Ю. Темпы роста в национальном экономическом пространстве // Вопросы экономики.— 2002.— № 9.— С. 4–17.

4. Чистилин Д. О волновой природе экономических циклов // Экономика Украины.— 2006.— № 5.— С. 38–46.

5. Герасимчук З.В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації: Монографія.— Луцьк: Надстир'я, 2001.— 528 с.

6. Эффективный экономический рост: теория и практика: Учеб. пособ. для студентов эконом. вузов / Под ред. Т.В. Чечеловой.— М.: Изд-во «Экзамен», 2003.— 320 с.

7. Бицюра Ю. До проблеми визначення понять сталого економічного зростання та розвитку // Економіст.— 2006.— № 5.— С. 62–65.

8. Сакс Дж.Д., Ларрен Ф.Б. Макроэкономика. Глобальный подход / Пер. с англ.— М.: Дело, 1996.— 848 с.

9. Фишер С., Дорн Буш Р., Шмалензи Р. Экономика / Пер. с англ. со 2-го изд.— М.: «Дело ЛТД», 1993.— 864 с.

10. Расулев А. Индикаторы и варианты достижения устойчивого экономического роста // Общество и экономика.— 2001.— № 10.— С. 29–46.

11. Экономический рост и вектор развития современной России. Научная жизнь // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 6. Экономика.— 2004.— № 2.— С. 86–107.

12. Петкова Л. Концептуальні засади оцінки та прогнозу нової якості економічного зростання України // Регіональна економіка.— 2005.— № 2.— С. 48–58.

13. Петкова Л. К вопросу о качестве экономического роста Украины // Экономика Украины.— 2005.— № 6.— С. 45–49.

14. Хубиев К. Противоречия экономического роста // Экономист.— 2005.— № 8.— С. 46–54.

15. Селезнев А. Разнонаправленность экономических процессов // Экономист.— 2005.— № 3.— С. 30–40.

16. Шумпетер И.А. История экономического анализа: В 3 т. / Пер. с англ.— СПб.: Экономическая школа, 2001.— Т. 3.— 678 с.

17. Гранберг А.Г. Динамические модели народного хозяйства.— М.: Изд-во «Экономика», 1985.— 240 с.

А.В. Ягмурджи

м. Маріуполь

ЕВОЛЮЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КОРПОРАЦІЙ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

На сьогоднішній день питома вага суб'єктів господарювання, які діють у організаційно-правовій формі корпорацій (господарських товариств) у структурі економічних агентів на загальносвітовому рівні є досить значною, що змушує визнати високу ефективність та надійність функціонування останніх. Вимоги до організації діяльності корпорацій на даний час визначаються як на національному, так і наднаціональному рівнях (яка останнім часом переважає), що свідчить про значну інтеграцію сучасних правових систем з метою уніфікації правової регламентації відносин за участю корпорацій. Таке положення більше є закономірністю, аніж випадковістю, оскільки історія розвитку корпоративних форм господарювання свідчить про об'єднання окремих суб'єктів господарювання та держав не тільки у питаннях створення корпорацій, але і з приводу визначення єдиних правил діяльності цих суб'єктів. Саме дослідженню історичних, економічних та правових передумов виникнення та розвитку корпорацій присвячене нижченаведене дослідження, актуальність виконання якого на погляд автора не викликає сумнівів.

У науковій літературі економіко-правового профілю приділяється значна увага питанням створення, функціонування та правової регламентації діяльності корпорацій, зокрема ці аспекти розкриваються у працях Долинської В.В., Белова В.А., Шершеневича Г.Ф., Камінки А.І. та інших вчених. Проте недостатньо опрацьова-

ними виявляються питання висвітлення історико-правових та організаційно-економічних аспектів у процесах становлення та розвитку корпорацій.

Метою дослідження є висвітлення особливостей еволюційних процесів становлення та розвитку корпорацій і визначення їх впливу на сучасні корпоративні відносини у світі.

Представляється доцільним розглянути основні етапи формування економіко-правових засад функціонування корпоративних утворень (акціонерних) а також акцентуємо увагу на стані розвитку корпоративних відносин на сучасному етапі в Україні в умовах ринкової економіки.

На нашу думку, початок був покладений у Стародавньому світі і, перш за все, у Римській імперії, тобто в римському праві.

Зростання території римської держави, завоювання суміжних держав (Греції, Корсики, Сардинії, значної частини Сіцилії і т.д.), розвиток торгівлі з іншими народами, розширення господарської діяльності (будівництво флоту, поставки суспільні роботи) вели до розвитку римського права.

Потреби господарства, на нашу думку, викликали до життя такий прийом юридичної техніки, як впровадження в обіг майнової маси, відособленої від майна фізичних осіб. Як показують дослідження, спочатку це були союзи з релігійними цілями (*sodalitates, collegia*